

זכרונות מן הבית

לייב קופרמן (ז"ל) *

מעשי-גבורה

לאנשי המושבה שלנו יצא שם של גיבורים. רוב העיירות
בביסרביה סבובות ומוקפות היו כפרים של גויים, ליום השוק
היו באים הנכרים לעיירות, מוכרים וקונים. הגויים והגזיות,
השקצים והשיקצות, היו עובדים בבתיהם ובשדותיהם של
היהודים. על פני השטח היו קיימים יחסי-ידידות, אך מתחת
לפני השטח, בנשמותיהם של הנכרים, בערה אש-תמיד של
קנאה ושנאה. לא פעם שמענו על "חלל", יהודי הרוג, שמצאו
בשולי הדרכים. ופעמים מרובות אף ערכו הגויים פוגרומים
ביהודי ביסרביה. אבל אל המושבה שלנו לא העזו הפורעים
להיכנס. במושבה היה קיים ארגון הגנה מורכב משלושים
איש, פרשים רכובים על סוסיהם היו עורכים הקפות מסביב
למושבה ושומרים על איכרי המושבה מכל פגע ונזק.
אך לא השמירה החזקה בלבד הרתיעה את הפורעים.

* מחבר רשימה זו נפטר בין מסירת כתב-היד להדפסה.
יהי זכרו ברוך!

זעשה-גבורה אחד של יהודי דומברובאן היה לאגדה וזיקני
 גויים אשר בסביבה סיפרו אותו מעשה לילדיהם והיו מזוהי-
 יים אותם לבל "יתחילו" עם יהודי המושבה.

ומעשה שהיה כך היה: פלוגת-צבא רוסית, שמנתה
 שלושים ושניים חייל, עברה פעם בעיירה בדרך מסורוקה
 לבלץ, והחליטו להתעכב שעה קלה בכיכר העיירה כדי
 להחליף כוח. הם הורידו רוביהם מעל כתפיהם, סידרו אותם
 במשולשים, ואת המשולשים ערכו במעגל. ומסביב למעגל
 הסוסים. ארבעה חיילים הופקדו על הרכוש, ויתרם נכנסו
 לבתי-המרזח אשר בעיירה לאכול ובעיקר לשתות. והנה עבר
 חייל אחד על יד חנות של טבק וריח הטבק הטוב עלה באפו.
 נכנס לחנות וביקש מן החנווני היהודי למכור לו חצי פונט
 טבק קצוץ. ובימים ההם אסור היה לחנווני למכור טבק קצוץ.
 החייל שידע זאת, ביקש להערים על היהודי ולזכות מן
 ההפקר. הוא נטל את הטבק וסירב לשלם. בלבו חשב,
 אדרבא, נראה אם יעז להתלונן. אך היהודי לא נרתע ודרש
 בכל תוקף כסף או סחורה. התחיל דין ודברים, קודם בשקט
 ואחר כך בקולי קולות, עד שפרצה תגרת-ידיים. נתקבצו כל
 החיילים מבתי המרזח, חשו לעזרת החייל והתחילו לנפץ
 זוגיות בחנויות ובבתים. היהודים לא טמנו ידם בצלחת. הם
 התחלקו לשני מחנות — מחנה אחד הקיף את הנשק והסוסים,
 ולא הניחו לחיילים להתקרב, והמתנה השני תקף את החיילים
 והיכה אותם מכות גמרצות עד שנכנעו ונרגעו. ועכשיו
 תארו לכם מחזה נהדר זה. חיילים רוסים, וביניהם כמה מפק-
 דים, עומדים ומתחננים בפני איכרים יהודים שיחזירו להם
 את נשקם ואת סוסיהם ויתירו להם להמשיך בדרכם. לבסוף
 נענו גיבורי דומברובאן לבקשתם אך תנאי היתנו כי הנשק
 והסוסים יימסרו לחיילים רק מחוץ לעיר. האיכרים הוציאו

את הנשק ואת הסוסים מחוץ לעיר, ושם אף עזרו לחיילים המוכים והיגעים לעלות על סוסיהם. עייפים ויגעים, מוכים ודוויים, שרכו החיילים דרכם לבלץ, וכשהגיעו לשם סיפרו כי יהודי דומברובאן התנפלו עליהם והיכו אותם מכות נמרצות.

למחרת היום הגיעה לדומברובאן ועדת חקירה צבאית כדי לחקור את המעשה. האמת היא כי תחילה נבהלו האיכרים מחשש שמא באו הללו לעשות נקמות חלילה, שמא יתפסו כמה יהודים ויגלו אותם לסיביר. אך עד מהרה התאוששו ובאומץ לב קמו והסבירו כי החיילים השתכרו וערכו פוגרום בחקלאים יהודים אשר המלך ירום הודו נתן להם אדמה, כדי לעבדה ולשמרה. כי זאת לדעת כי ההתיישבות החקלאית בדומברובאן נעשתה לפי צו של הקיסר פאול בן אלכסנדר לבית רומאנוב, אבי זקנו של ניקולאי רומאנוב. הקיסר הוא שנתן להם את האדמה, סיפק להם מחרשות וכלי עבודה אחרים, ואפילו הקציב להם הלוואות קטנות לפיתוח המשק. האיכרים שילמו לקיסר מס שנתי וחסו בצילו האדיב. הם היו נתיניו של מלך ואין חיילי המלך רשאים לפגוע בנתיניו של הוד מלכותו. כך טענו. הועדה רשמה מה שרשמה והסתלקה. לאחר ארבעה שבועות הופיע גנרל מפטרבורג ועמו חבר קצינים. הוא כינס בכיכר העיירה את כל התושבים, אנשים נשים וטף, והשמיע באוזניהם דברי מוסר — הכיצד מעיזים לפגוע בחיילי הקיסר? לבסוף סיים ואמר: — "רבותי, חייב אני לומר כי גיליתם אומץ-לב ראוי לשבח, הגנתם בגבורה על עצמכם והיכיתם שלושים ושניים חייל. מעשה זה ראוי להערכה והרי אתם פטורים מתשלומי מס לקיסר במשך עשרים וחמש שנה". נקל לשער מה רבה היתה השמחה בעיירה לשמע דברים אלה. עד היום זוכר אני שמותיהם של

שני גיבורים מאותה קבוצה אמיצה והם, אביו וקנו של יצחק בוטניק, ואביו של רופא העיניים לבית יוקל. מעשה גבורה זה נתפרסם בכל המחוז, ובכל המחוזות, וידעו הגויים כי סכנה היא לפגוע ביהודי דומברובאן, וכי כל המכה — מוכה.

מעשה-גבורה שני קשור בבנו של רופא העיניים לבית יוקל, הירשל שמו. הירשל זה עסק בקיצוץ טבק, וכאמור, דבר זה אסור היה על-פי החוק. פעם, בלילה, בא המפקח לביתו של הירשל ומצאו עומד וקוצץ. גטל המפקח שוטו והצליף על ראשו של הירשל. לא היסס הירשל הרבה, תפס את המפקח והנחית עליו מכות עד שהתמוטט. אז נטלו בידיו וברגליו, הוציאו מביתו, וזרקו מעבר לגדר, פשוטו כמשמעו. בחוץ שרר כפור עז, אך מעוצם הכאבים לא יכול היה המפקח לזוז ממקומו. שכב שם עד אור הבוקר, הצטנן וחלה עד שלא היה בכוחו להוציא הגה מפיו. אותו מפקח, פקיד חשוב היה, כירכרה עמדה לרשותו ורכב מיוחד נהג בסוסיו. אלא שהפעם בא המפקח בגפו אל הירשל, כי סבר מוטב שלא יראה איש שעה שהוא "מחרים" את הטבק של הירשל. האמת היא שהתכוון "לחטוף" לעצמו טבק, וחטף מכות. סיפור זה שמעתי כשהייתי בן עשר, והמספר הוסיף ואמר שסבא של אותו הירשל היה מן הגיבורים שהיכו אה החיילים. ראו-נא-ראו כיצד גבורה עוברת בירושה מסבא לנכד.

נתמזל המזל לעיירתנו ושימשו בה רבנים גדולים, גדולי בתורה, במידות ובאהבת הבריות. אני זכיתי להכיר או מורנו ורבנו משה'לה שטרנברג, חכם גדול ונודע בכל ערי ביסרביה ורוסיה, כרב וכבורר. זכור לי מקרה של שני יהודי

עשירים ועקשנים מקייב שפרץ ביניהם סכסוך גדול ומסובך בענייני ממונות. הם כילו ימיהם בערכאות של גויים ולא הצליחו להגיע לעמק השווה, עד שהחליטו למסור את העניין להכרעתו של הרב ר' משה'לה שטרנברג. נסע הרב לקייב, האזין לטענותיהם של הצדדים והוציא פסק דינו. שני הצדדים שמחו לסיומו של הריב ועשו שלום ביניהם. שמעו השופטים הגויים את פסק-הדין ושיבחו חכמתו של הרב. הדבר נתפרסם ברבים ואנשי העיירה שאבו מלוא חופניים נחת.

לרב ר' משה'לה היו ששה בנים ושלוש בנות. שלושת הבנים הבכירים היו רבנים. הבכור ר' איזיק היה רב במוז'הילוב, השני ר' שלמה היה רב בליפוביץ ולאחר מכן בקייב, והשלישי, ר' לוי, ירש את כסא הרבנות של הרב ר' משה'לה, ושימש רב בעיירתנו וכל חייו הקדיש לבני עירו, ליהודי ביסרביה ולארץ-ישראל.

הרב ר' משה'לה הירבה בבנים ומיעט בבנות... בנו, ר' לוי, הירבה בבנות ומיעט בבנים, מאד מיעט, כי בן יחיד בלבד היה לו. בן-בית הייתי בבית הרב לוי שטרנברג ומאד אהבתיו בשל תורתו, חכמתו וההומור הדק שלו. זכורני כאשר נולדה לו בת-הזקונים, עלה לתורה, עשו לו "מי שברך", וקרא שם לבתו: "הדסה". שאלוהו המתפללים למה הוא נותן לבנותיו שם אחד בלבד ולא שניים, חייך ואמר: "עלי להשאיר שם לבת הבאה".

דאגה גדולה היה דואג הרב ר' לוי לכל צרכי העיר וצרכי תושביה. הוא דאג לבתי-הכנסת, לבית-הספר, לבנק המקומי, לספרייה, ואפילו לבית-המרחץ. בית-המרחץ בקהילה יהודית דבר גדול וחשוב הוא כי יש להקפיד על נקיותם של ישראל. אך בית-המרחץ שלנו היה תמיד "נוזל", טעון תמיד תיקון ושיפוץ, ואין תיקון ללא כסף. ומאין יבוא הכסף? היה הרב

מכנס את אמידי העדה, עומד ומסביר מה גדולה מצוות טהרת הגוף כתנאי לטהרת הנשמה, ומעורר ומזרוז את הגבירים לתרום מכספם למטרה קדושה זו. הייתי באותו מעמד וזוכר אני כיצד סיים דבריו: "רבותי, מכיר אני אתכם וידוע כי כולכם חכמים, כולכם נבונים, אך הפעם הניחו לו, לרב, להוליך אתכם לבית-המרחץ..."

זכתה עיירתנו ונתארח בה נחום סוקולוב ז"ל. מובן מאליו כי עשה חנייה בביתו של הרב. ערכו סעודה ביסרבאית גדולה לכבוד האורח, והועלתה גם "מאמאליגה" עם חמאה וגבינה, כמנהג המקום. אף אני זכיתי לשבת אצל השולחן ולסעוד עם האורח הנכבד בחברת הציונים הוותיקים של העיירה כמו בערעלע דימיטשטיין, אברהמ'ל אקסענפעלד, שלום אלגורט, לייב ברייטמן, אהרון זיגלבוים, ועוד. פניהם של הנוכחים זהרו משמחה כאשר שמעו את סוקולוב מעיר, כי נדמה לו שהוא מצוי בחברתו של תיאודור הרצל, מחמת הדמיון שבין הרב ר' לוי שטרנברג לבין אבי התנועה הציונית. באמת, אוזני שמעו ועיני ראו.

בערעלע דימיטשטיין, שהזכרתי קודם, היה בנו של ראש-ישיבה מקישינוב. בערעלע זה היה יודע-ספר ומקורב לרב ר' משה'לה, ולאחר מכן חסידו הנלהב של הרב ר' לוי. הוא בחר בחקלאות כעיסוקו העיקרי. היו לו שדות נרחבים, גנים, וכורות-דבורים. יחד עם שני בניו, מאיר וברוך, עמל יומם ולילה, פשוטו כמשמעו, גידל עצי-פרי לתפארת וטיפח דבורים מייצרי-דבש למופת. תוצרתו נארזה באריזות-גוי ונשלחו לערי רוסיה לתערוכות ולמכירה. הם עשו כל מלאכה קשה במו ידיהם, בשדה, בגן ובבית, ועם זאת היו תמיד שמחים ורעננים, מבודחים ומבדחים.

זכורני מעשה שהיה. ערב חג הפסח הגיע גוי לעיירה

והביא עגלה עמוסה תרנגולות. כיוון שידע כי הימים הם ימי ערב חג של יהודים, הגזים במחיר. היו נשי דומברובאן נבוכות. החג קרב ובא, התרנגולות יפות לאכילה והגוי האמיר מחיריו. נודמן ר' בערעלע לשוק, ראה מבוכתן של הנשים ושאל מה טעם? אמרו לו. אמר בערעלע: "יש לי עצה, אתן שיתקו ותנו לי לעשות את המלאכה. הסתכלו בי ועשו כמוני". שתקו וחיכו. ניגש בערעלע אל עגלת העופות, מישמש פה, מישמש שם, פתאום ריחרח ועיקם אפו. "מה זאת?" אמר, "הרי ריח רע נודף מן התרנגולות, הרי מצויות היו בשכנות של גירית. נשים! דעו לכן, התרנגולות פסולות לאכילה!". ראו הנשים כי הוא מעקם אפו, עיקמו אף הן אפיהן ופנו ללכת. נתבהל הגוי, רוחו נפלה, מיהר להיפטר מסחורתו והזיל מחירה.

בשכנותי גר יהודי אחד ושמו יענקעלע אקסענפעלד. יהודי בעל הדרת־פנים היה, תלמיד־חכם, אחד מתריסר המושבעים של בית־המשפט המחוזי. תושבי המקום קראו לו: "יענקעלע מאלו־שאג". "מאלו־שאג ברוסית משמע "צעד קטן", כלומר, צועד לאיטו. ובאמת נוהג היה יענקעלע להלך עקב בצד אגודל, כמונה צעדיו. פוגש זקן, פוגש צעיר, פוגש ילד, עומד שואל ועונה, שומע ומשמיע מלה טובה, בדיחה נאה. בשנת השבעים לחייו נשא אשה בשלישית. וכשהיו שואלים אותו "ר' יענקעלע, כיצד נראית לך אשתך?" היה עונה בחיוך: "שלא תהא גרועה מזו".

פעם הלך ר' יענקעלע אחר מיטתו של זקן. ראה אותו שכנו בעל־עגלה והעיר לו: "ר' יענקעלע, הכן עצמך, עוד מעט וגם אתה תרקוד את הריקוד". פנה אליו יענקעלע, ובשלוות זקנים השיב לו: "הכן אתה עצמך לרקוד הריקוד, לי אין כוח".

הרבה טיפוסים היו בעיירתנו. למעשה היה כל אחד טיפוס בפני עצמו. אילו באתי לספר על כולם לא הייתי מספיק. אבל עוד שניים עולים בזכרוני, ועליהם מבקש אני לומר מלים אחדות.

האחד הוא ר' מאיר וינברג ז"ל. אדם שתקן, כל ימיו שקוע בעבודת השדה והמשק. לעיתים רחוקות ראוהו מהלך בטל, ולעיתים רחוקות יותר היו רואים אותו בשוק. ארבעה בנים היו לו ושלוש בנות, כולם מלומדים ועם זאת עמלים עמל-כפיים. בן אחד שלו חי עמנו בארצנו, הלא הוא האגרונום זאב כרמי, מומחה לטבק, העובד בשירות המדינה במקצוע זה. משפחה אמידה היתה, בעלת נכסים, קרקעות ויערות.

והשני הוא ר' יהושע יענקל לעווענטאל. איך אפשר שלא להזכיר יהודי ליטאי זה? במקצועו — ספר, ותחביבו — רופא, חובש. ופלא פלאים, מצליח היה לרפא חוליו והפליא לעשות בכוסות-רוח ובעלוקות מוצצות-דם. שני בנים היו לו, שלמדו מאביהם את שתי המלאכות, אלא שכל אחד נטל מלאכה אחת, מאיר משה היה לרופא, ואברהם יצחק — ספר, וכך נמשכה השלשלת.

פתחתי במעשה-גבורה ואסיים בגבורה.

בשנת 1919 סיפחו הרומנים את ביסרביה למדינתם. כש-נתיים לאחר מכן הפקיעה הממשלה את כל הקרקעות של ה"פריצים" מעבר למכסה של מאה הקטר והעמידה את האדמה המופקעת לרשותם של עובדי האדמה. בסמוך לאדמות דומברובאן היה שטח גדול של אדמה שניטל מן הפריצים. היהודים, כיוון שהיו עובדי אדמה, רשאים היו אף הם ליטול מקרקעות הפריצים "במידה שיכולתם מגעת". אך היה חשש

מה יעשו גויי הסביבה. לאחר שהייה קצרה הרהיבו איכרי דומברובאן עון. ביום בהיר אחד יצאו שמונים איכרים יהודים עם מחרשותיהם וסיפחו כמה מאות הקטר. והנה פלא, הגויים אפילו לא העזו להתנגד ל"כיבוש". הם היו מלאי התפעלות מאומץ לבם של היהודים המעטים מול הגויים הרבים של הסביבה. ולא זו בלבד אלא היו שאמרו: "אם רעבים היהודים לאדמה סימן כי ימים טובים באים". אך כעבור זמן התאוששו הגויים וטענו כי היהודים גוזלים אדמותיהם. אך איחרו המועד. היהודים לא נרתעו. הם חילקו ביניהם את השטח, חרשו וזרעו. כל התושבים, חוץ מן החנוונים ובעלי המלאכה, קיבלו חלק ונחלה מאותה אדמה, ארבעה וחצי הקטר כל אחד. אני לא זכיתי לנחלה כי נמנית עם החנוונים. "חנות-בדים" היתה לי, רחמנא ליצלן. כל הסחורה שבה יכלה אשה ליטול תחת סודרה ולא היה איש חש ומרגיש שהיא נושאת דבר. אך חנווני הייתי, לפיכך נשארתי מחוץ לתחום, ולא קיבלתי נחלת-חינם. מכל מקום מעשה גבורה היה זה מצד איכרי דומברובאן לעשות מעשה כה נועז לעיני הגויים. (תרגם ועיבד מידיש: מ. ש.)

חיים תורן (ירושלים)

הפוקסים

כל אימת שאני מזדמן עם בני עירתי הפוקסים, בפתח-תקוה, פסח ושמואל שעלו ובאו לארץ לפני למעלה מחמישים שנה ועם יחזקאל, שעלה ובא לארץ לפני

פלד, במרכבה ובלוויית 50 פרשים, כדי להקביל את פני האורחים. השלטונות נעתרו לבקשתם וחברי המשלחת בילו בעיירתנו לילה שלם. למותר לציין שמחת בני העיירה שזכו לקבל פני משלחת חשובה זו, שהביאה להם את הבשורה הגדולה של הצהרת בלפור. למחרת היום הגיעו חברי המשלחת לסורוקה, ביקרו בגימנסיה "תרבות" ובעוד כמה מוסדות יהודיים ונפגשו עם נציגי היהודים מכל ערי המחוז.

הנוער בדומברובאן היה מאורגן בשתי תנועות — שמאלית ("קולטור-ליגע") וימנית-ציונית ("גורדוניה"). רובו של הנוער היה תרבותי, חרוץ, עובד ולומד וער לשאלות השעה. תנועת הנוער "גורדוניה" חינכה את חבריה להגשמה ולעלייה. אורגנו כינוסים אזוריים ומחוזיים ולעתים התנהלו הכינוסים בלשון העברית. לרשות הנוער עמדה ספרייה ציבורית ובה ספרים בעברית, בידיש, ברוסית וברומנית.

המבוגרים דאגו לארגן את החיים הציבוריים והקימו "קופת מלווה", בית-מרחץ וחמישה בתי-כנסת לפי המעמדות: (1) ה"קלייזל" בראשותו של ר' אידל ברונשטיין; (2) ה"קלויז" בראשותם של ר' אהרן זיגלבוים, ר' חיים קורנבליט ור' שלום אַלגורט; (3) ה"שול" בראשותם של ר' ישעיהו פליישר, תנחום וואַרעטע ודוד'ל בולשביק; (4) ה"דייטשע שול" בראשותם של הרב לוי שטרנברג, ר' אברהם'ל אקסנפלד, ר' ברל דימיטשטיין ור' יחיאל פינצ'בסקי; (5) ה"שניידערשע שול" בראשותם של ר' אורצי החייט ובנו משה.

כן הוקמו אגודה לעזרת עניים ו"תלמוד תורה", שבה למדו ילדי עניים חינם אין כסף ואף קיבלו ארוחת בוקר חמה. בחצר ה"תלמוד תורה" נחפר בור עמוק (לידובני), בחורף מילאו אותו בגושי קרח שהובאו מן הנחלים הקפואים. הבור כוסה בגג עשוי קש וכך נשמר הקרח לעתות הקיץ, כדי

זכרונות פון דער אלטער היים

לייב קופערמאן ז"ל *

העלדישע מעשים

די מענטשן פון דאמבראָוען האָבן געהאַט אַ שם פון גי-
בורים. דער רוב שטעטלעך אין בעסאַראַביע זענען געווען
אַרומגערינגלט מיט גויישע דערפער. אין אַ מאַרק־טאָג פלעגן
קומען די פויערים כדי צו קויפן און פאַרקויפן. די גויים און
די גויות. שקאַצים און שיקסעס, האָבן אויך געאַרבעט אין די
הייווער און אויף די פעלדער פון יידישע באַלעבאַטים. לכאורה
האָבן געהערשט צווישן זיי פריינטשאַפטלעכע באַציונגען. אין
דער טיף, אין די נשמות פון די נישט־יידן, האָט אָבער גע-
ברענט אַ פייער פון קנאה און שנאה. נישט איינמאַל האָבן
מיר געהערט וועגן אַ דערהרגעטן יידן וועלכן מען האָט גע-
פונען אויף די וועגן. זייער אַפט האָבן די גויים דורכגעפירט

---

* דער מחבר האָט דעם כתב־יד איבערגעגעבן קורץ פאַר זיין
פטירה, איידער מיר האָבן דעם מאַטעריאַל אָפגעגעבן אין דרוק.
זאָל זיין געבענטשט זיין אַנדענק!